

Workshop Bærum: Notelesing/notekyndighet

Slide 1: Tittel

- Presentere meg selv
- I hørelærefaget jobber vi mye med det som jeg kaller notekyndighet, noe som blant annet innebærer å kunne lese og skrive noter. Min hørelærefaglige bakgrunn vil derfor ligge til grunn for denne workshopen.

Slide 2: Plan for dagen

Jeg vil innlede kort med å snakke litt rundt notelesing og notekyndighet: Hva ønsker vi å oppnå gjennom noteopplæring? Hva må til for å være en god noteleser? Fins det metodikk fra språk/leseopplæring som er overførbart til noteopplæring?

Deretter vil jeg gå inn på konkrete metoder for noteopplæring. Jeg vil dele denne økten i to; i den ene delen skal vi se på metoder for å lære melodilesing, i den andre skal vi se på metoder for å lære å avkode rytmer.

Jeg mener at enhver lærer best gjennom egne erfaringer. Derfor ønsker jeg å demonstrere de ulike metodene for dere, heller enn å forelese om dem. Noen av metodene er sikkert kjente for enkelte, men jeg håper å kunne bidra med inspirasjon, nyttige tips, og kanskje noe ny kunnskap rundt notelesing.

Jeg ønsker gjerne at dere deltar aktivt underveis, både i innledninga og i det praktiske arbeidet senere. Spørsmål og innspill er velkomment.

Slide 3: Hva er notelesing?

Notelesing definerer jeg her som det å være istand til å avkode et notebilde, og lage en indre auditiv representasjon av det-altså å kunne forestille seg notebildet som indre lyd. Notelesing er også å kunne reprodusere en indre auditiv forestilling av musikk; både ved å kunne synge den, spille den og notere den.

Det er altså snakk om en tosidig prosess, som består av en reseptiv del og en produktiv del.

Målet med noteopplæring, sett i en instrumentalopplæringskontekst, må være *både* å utvikle evne til å forestille seg et notebilde som indre lyd, og å utvikle ferdigheter i å overføre den indre forestillingen av musikk så nøyaktig som mulig til lyd på instrumentet.

Når jeg møter studentene i høyere utdanning, opplever jeg relativt ofte at notene først og fremst brukes som en motorisk instruks. Notene viser hvilke grep eller tangenter som skal trykkes ned, og i mange tilfeller finner ikke den auditive forestillingen sted. Faktisk er det mange studenter som ikke engang er klar over at de er i besittelse av en slik musikalsk forestillingsevne. Jeg mener at det er viktig at instrumentalopplæring har som et av sine mål å la eleven oppdage sin indre musikalske forestillingsevne, styrke den, og gjennom noteopplæringa trene opp forbindelsen mellom noteskrift og denne indre forestillingsevnen. Slik kan notelesing være en tretrinnsprosess som starter med et visuelt inntrykk, og som går via produksjon av en indre lydlig forestilling til en mer bevisst produksjon, eller gjengiving, av musikk på instrumentet.

Slide 4: Hva må til for å være en god noteleser

Hva må til for å være en god noteleser? (Vis slide)

- Vis igjennom de ulike punktene.

Notelesing er altså en svært kompleks prosess. Den foregår i flere dimensjoner: Man skal både lese tonehøyder, rytmiske figurer, og gjerne også kunne forholde seg til harmonikk- dersom målet er å lage en komplett forestilling av et lydbilde.

Notelesing krever musikkteoretiske kunnskaper, det krever tonalitets- taktarts- og pulsfølelse, en godt utviklet indre forestillingsevne,

Godt opptrente instrumentalmotoriske ferdigheter, med mer.

Språk- og leseopplæring og notelesing

Det er forsket forholdsvis lite på notelesing, i alle fall om man sammenligner det med all den forskning som er gjort på språk- og leseopplæring. Den mest kjente forskningen som er gjort på feltet ser nettopp på paralleller mellom alminnelig leseopplæring og noteleseopplæring. Jeg vil i denne sammenhengen nevne psykolog og forsker John Sloboda og hørelærepedagog og min kollega i Tromsø Hilde Blix, som begge har publisert forskning i feltet, og som kanskje kan være av interesse å lese.

Jeg vil, med utgangspunkt i disse to forskernes publikasjoner, si noe om hvordan metodikk fra leseopplæring også kan brukes i noteopplæring.

Slide 5: Chunking

Når man leser, avkoder øyet hele ord, og ofte også hele ordsammenstillinger. Om vi skulle stave oss igjennom en tekst,

bokstav for bokstav, ville lesinga være enormt tidkrevende. Det samme gjelder i lesing av musikk. Vi letter dermed leseprosessen for elevene våre dersom vi hjelper dem med å lære seg å gjenkjenne vanlige rytmiske, harmoniske og melodiske strukturer heller enn enkeltelementer, både auditivt og ved lesing. Med trening og erfaring vil eleven kunne bygge opp et eget leksikon av vanlige musikalske strukturer. Disse vil bidra til det å kunne lese musikk flytende.

Å lagre musikalsk informasjon i form av helhetlige strukturer, letter også memoreringsprosessen. Sammenstilling av musikalske elementer til helhetlige strukturer betegnes gjerne som chunking, og er mye omtalt i dagens debatt rundt noteopplæring, memorering og lytteteknikker.

Slide 6: Top down/bottom up

I leseopplæringen snakker man gjerne om analytiske og syntetiske metoder, eller top-down og bottom up-metodikk.

I top down-metodikk tar man utgangspunkt i helheter, som siden brytes ned i mindre og mindre detaljer. Man går altså fra helhet til detalj.

I bottom up-metoder gjør man det motsatte: man bygger det som skal læres opp, bit for bit. Når bildet er komplett, danner det en meningsbærende helhet.

Bottom up-metodikk er gjerne svært systematisk, og bidrar til at mottakeren ikke har "hull" i kunnskapsbasen sin. Kritikk mot slik metodikk går på at helhetsforståelsen av det man skal lære kommer på et sent tidspunkt i prosessen. Man risikerer at detaljfokuset kommer i veien for en god forståelse av helheten.

I top down-metodikk er det enklere for den som skal lære å se sammenheng, og dermed vil forståelsen for det som skal læres kunne

være større. Forståelse og kontekstualisering kan også være en sterk bidragsyter til å skape engasjement og motivasjon. En ulempe med denne metodikken, er at den ofte er tidkrevende. Det er naturligvis viktig at det jobbes i så mange lag, at eleven også blir kjent med nødvendige detaljer med det fenomenet som skal læres.

Det fins ulike meninger om hvilken metodikk som er best når det kommer til noteopplæring. Om man ser i instrumentalopplæringsbøker, finner man ofte eksempler på bottom up-metodikk, mitt inntrykk er at top down-metoder er sjeldnere brukt i slikt materiale. Dette gir seg eksempelvis uttrykk i rytmelæringsmetoder, der eleven gjerne får instruks i hvor langt de skal telle når de spiller en gitt noteverdi, fremfor at de først får noteverdien introdusert som en del av en musikalsk, helhetlig kontekst.

Jeg har selv tro på fordelene av en top down-basert noteopplæringsmetodikk. Gjennom å presentere (for eksempel) rytmefigurer som musikalske helheter, introdusert i musikalsk kontekst, blir rytmefiguren fra første stund et musikalsk element med karakter og betoning, og ikke en matematisk konstruksjon. Eksempler på top down-metodikk følger senere.

Slide 7: Å snakke før man leser

En forutsetning i alminnelig lese- og skriveopplæring er at elevene kan snakke når leseopplæringen starter, at de kjenner til alminnelige språkfunksjoner. Lesing og skriving er da kun en formalisering av et allerede kjent språk. Ideelt sett burde det være slik i musikkopplæring også; å lære å lese noter burde dreie seg om å bli

kjent med navn og symboler for et språk eleven allerede er fortrolig med. Det fins eksempler på metodikk som bygger på denne filosofien, et eksempel er Suzukimetoden, der eleven først tilegner seg et "morsmål" av musikk gjennom gehørspill, før musikken senere formaliseres gjennom noteskrift.

Men hva når kravet til notelesning kommer så tidlig i elevenes musikalske opplæringsprosess at de ikke rekker å opparbeide seg nok funksjonell kunnskap om musikkens språk, og tilstrekkelige ferdigheter på instrumentet, før de må lære å lese noter?

Det forventes gjerne at musikanter skal være svært notekyndige i det de starter i skolekorpsets hovedkorps, for å ta det som eksempel. Musikantene starter gjerne i hovedkorpset i starten av sitt tredje spilleår, noe som betyr at noteopplæringen må starte nærmest fra første stund dersom eleven skal ha god nok kjennskap til notesystemet til å være notekyndig innen den tid.

For å gjøre elevene i stand til å delta i notebaserte samspillsituasjoner etter så kort tid med instrumentet, har jeg som saxofonlærer selv opplevd å måtte ty til raske løsninger fremfor løsninger som tar tid, men som jeg mente ville være bedre for elevens musikalske utvikling. En slik rask løsning kan være å knytte tonehøyder direkte til motoriske impulser (som det å gripe riktig på instrumentet), istedenfor å gå veien gjennom produksjon av indre forestilling av notebildet. Dette er ingen ideell måte å lære å lese noter på, da notene bør være en musikalsk informasjon snarere enn en motorisk instruks. Jeg har ingen gode løsninger på dette problemet, annet enn at det kan hjelpe å sette fokus på det.

Slide 8: Sing, sing, sing

I vanlig leseopplæring er etablering av en indre lesestemme sentralt. For å utvikle av denne, er høytlesing en vanlig metode. Ved at barnet bruker sin egne fysiske stemme til å lese, dannes også den indre lesestemmen: de fleste hører et avtrykk av sin egen fysiske stemme når de leser innenat.

I lesing av musikk er det nærliggende å tro at det samme prinsippet gjelder. Ved å synge høyt når man leser noter, bidrar man til å etablere en lesestemme som kan brukes når målet er å lage indre forestillinger av musikk.

Hvert år har jeg ferske førsteårsstudenter i hørelære. Vi pleier å starte undervisningen med at de utforsker sin indre sangstemme. Mange studenter forteller at de hører sin egen stemme når de forestiller seg en enkel sang. En del studenter forteller at de hører hovedinstrumentet sitt. Hva studenten hører inni seg, kan kanskje bero på hvor tidlig de lærte seg å spille, på om de har sunget mye, og på om instrumentalopplæringen var gehørbasert eller ei.

Om lesestemmen er et avtrykk av den fysiske stemmen eller et avtrykk av klangen i instrumentet, er ikke vesentlig i denne sammenhengen. Det viktigste er at det faktisk fins en indre lesestemme. Men når man vet at det å synge bidrar til opprettelsen av indre lesestemme, og dermed til å kunne lage indre auditive forestillinger av notebilder, er det ingen tvil om at sang er et effektivt redskap i forbindelse med å lære å lese noter.

Slide 9: Må man skrive?

I forbindelse med noteopplæring er det mye fokusert på notelesing, mindre fokusert på noteskriving. Det å reprodusere musikk i form av noteskrift kan være et effektivt middel for å bli en bedre noteleser. Når eleven skriver, må hun ta i bruk musikkteoretisk kunnskap, og kunnskap rundt symboler, struktur og formelementer må bevisstgjøres. Dette har positiv effekt på lesing, og forskning viser nettopp at elever som skriver underveis i noteopplæringsprosessen, lærer noter raskere og grundigere enn de som ikke gjør det. Det fins mange måter å skrive på, og i starten kan det å skrive melodikurver, grafisk partitur og liksomnotasjon av rytmer, være tilstrekkelig. Etter hvert vil det være naturlig å ta i bruk konvensjonell notenotasjon.

Slide 10: Automatisering

For at kunnskap skal kunne brukes, må den internaliseres og automatiseres. Forståelse alene er ikke nok.

Mengdetrening er derfor et viktig element også i noteopplæring. Ved å automatisere lesingen, vil eleven få overskudd til noe annet som er svært viktig i lesing av musikk: Den musikalske fortolkningsprosessen som har med frasing, uttrykk, klang, med mer å gjøre.